

УДК 343.976:343.237

БАТИРГАРЕЄВА В.С., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник ДНУ “ІБП НАПрН України”, директор НДІ ВПЗ ім. академіка В.В. Сташиса НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3879-2237>.

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ БЕЗКОНТАКТНОГО ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито особливості організації збуту наркотичних засобів у безконтактний спосіб через так звані Інтернет-крамниці та визначено роль ключових фігур цього різновиду злочинного бізнесу з тим, щоб зрозуміти ті складності, з якими зіштовхуються правоохоронні органи під час викриття й розслідування випадків поширення наркотиків саме у такий спосіб. Крім того, виділено основні ланки у структурі злочинної Інтернет-мережі. У цілому охарактеризовано стан збуту наркотичних засобів у безконтактний спосіб та зроблено прогноз щодо майбутнього розвитку цього небезпечного явища в Україні.

Ключові слова: наркоманія, наркотичний засіб, безконтактний спосіб поширення наркотиків, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет-крамниця (магазин), DarkNet.

Summary. The article reveals the peculiarities of the organization of contactless sales of drugs through so-called online stores and defines the role of the key figures of this type of criminal business in order to understand the difficulties that law enforcement agencies face during the detection and investigation of cases of distribution of drugs in this way. In addition, the main links in the structure of the criminal Internet network are highlighted. In general, the state of contactless sales of drugs was characterized and a forecast was made regarding the future development of this dangerous phenomenon in Ukraine.

Keywords: drug addiction, drugs, contactless method of distribution of drugs, information and communication technologies, online store, DarkNet.

Постановка проблеми. Розвиток й повсюдне запровадження інформаційно-комунікаційних технологій – черговий стрибок людства до зони свого існування з “умовами підвищеної комфортності”. Тому недаремно вплив цих технологій та створених на їх основі глобальних комп’ютерних мереж відчувається буквально у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства. У багатьох куточках Землі життя пересічної людини сьогодні не можна уявити поза форматом звернення до можливостей високих технологій. Найчастіше останні виступають ключем для потрапляння до сервісів Всесвітньої павутини Інтернету, де людині пропонується спілкування у широкому сенсі цього слова на будь-який “смак”. І не завжди “смаки” людини є гарними, а наміри чесними.

Напевно, дискурс про темну сторону можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у вимірі глобального інформаційного простору згодом лише набиратиме обертів. Адже чимало небезпек – від малих до великих – криються в зазначеному просторі. Убезпечитися від деяких з них дозволяє елементарна інформаційна гігієна, а інші створюються свідомо для того, щоб змогли встановити безпечні від зовнішнього впливу контакти ті особи, котрі самі перебувають по той бік закону. У цьому плані не стала виключенням і наркоманія та все, що з нею пов’язано. Як справедливо стверджується у спеціальній літературі, широкого застосування для розповсюдження засобів, обмежених у цивільному обігу, набула глобальна мережа Інтернет [1, с. 114].

Ще понад десять років тому експертами міжнародних організацій констатовано, що Україна посідала перше місце на європейській частині континенту і в Центральній Азії за темпами поширення ВІЛ-інфекції та увійшла до переліку держав із надзвичайно високим рівнем немедичного споживання наркотиків [2]. І сьогодні, за оцінкою ВООЗ, Україна залишається регіоном із високим рівнем поширення ВІЛ-інфекції серед країн Центральної Європи та Східної Азії [3], що не в останню чергу зумовлено ін'єкційним способом вживання наркотичних засобів.

Нескладно уявити, що процес наркотизації, підсилений новітніми технічними можливостями розширення соціальної бази наркоманів, у подальшому лише загострюватиме проблему захворюваності населення нашої країни на небезпечні хвороби. І в цьому процесі, повторимося, провідну роль сьогодні відіграють, на жаль, саме новітні технології. Останні фактично поставили це небезпечне явище на конвеєр “безконтактної зустрічі” попиту та пропозиції із подальшим збутом цих речовин у небувалих масштабах, тим самим створивши неабиякі виклики й загрози здоров'ю цілих націй. За відомостями Департаменту внутрішньої безпеки США, від 80 до 90 % продажів у DarkNet, за якими спостерігали фахівці цього відомства, були пов'язані з торгівлею саме наркотиками [4, с. 22].

Теоретичну базу для запобігання у практичній площині так званому безконтактному способу збуту наркотичних засобів (“закладки”, “клади”) складають принаймні два блоки знань. Один із них – здобутки тих вчених, які працюють над питаннями симбіозу новітніх технологій та злочинності як такої. Другий – кримінологічний масив інформації про явище наркотичної злочинності та запобігання їй. Наше завдання – опрацювати наявні знання у комплексі, з тим щоб у власних пошуках розв'язання проблеми запобігання наркотичній злочинності спиратися на ці знання, систематизувавши та розвинувши їх.

Результати аналізу наукових публікацій. Над проблемою впливу інформаційно-комунікаційних технологій на злочинність працює чимало українських і зарубіжних учених із різних дисциплін кримінально-правового циклу. Напевно, є нездійсненим завданням згадати доробок усіх тих, хто звертався до цієї проблематики. Тому в цій публікації наведено лише деяких авторів, публікації яких вийшли останніми роками і є значимими для нашого власного дослідження: Р.І. Благутата, А.В. Мовчан [5], О.М. Бодунова [6], В.М. Брижко [7], О.І. Бугера [8], В.Д. Гавловський [9] та А.Ю. Ковальчук [10], М.В. Карчевський [11], S. Kaur та S. Randhawa [12], М.О. Кравцова та О.М. Литвинов [13], Z. Liang [14], Д.О. Куковинець [15], К.В. Латиш [16], Б.Д. Леонов [17], Л.В. Лефтеров [18], D.A. Marellino [19], І.М. Озерчук [20], С.Г. Петров [21], Н. Pontell та А. Ghazi-Tehrani [22], О.Е. Радутний [23], А.В. Тарасюк [24], S. Foleyatal. [25], В.М. Шевчук [26], S. Waseemta, R. Koul [27] та ін.

Так само уявляється складним завданням навести хоча б приблизний перелік учених, які працювали над проблемою боротьби з наркотичною злочинністю, у тому числі над питаннями розробки заходів запобігання розповсюдженню наркотиків за допомогою досягнень високих технологій. Проте вагомий внесок останніми роками в цій царині зробили такі вчені, як О.М. Брисковська та М.А. Грига [28], Є.О. Гладкова [29], L.Giommoniatatal [30], P. Griffiths та J. Mounteney [31], J. Rees та R. Montasari [32], M. Salinas [33], S. Sharmaatal. [34], В.А. Тимошенко [35], M. Chawki [36] та ін.

Мета статті – охарактеризувати явище безконтактного способу збуту наркотичних засобів в Україні в контексті можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій та висловити думку про стан, тенденції розвитку цього явища та деяких перспектив викриття подібних випадків.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками процес збуту наркотичних засобів¹ зазнав істотних змін. Ці зміни пов'язані, зокрема, із використанням так званого безконтактного способу їх поширення за допомогою мережі Інтернету, смартфонів, різного роду комунікаторів – мобільних месенджерів (тобто пристроїв, що поєднують кишеньковий персональний комп'ютер (КПК) та мобільний телефон) та ін., що стало можливим унаслідок бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Причому стверджується, що у різних країнах світу основним майданчиком для пропозиції та збуту саме заборонених товарів став комунікатор Telegram [37]. Тому слід погодитися з О.М. Брисковською та М.А. Григою, що в умовах сьогодення на тлі глобальної інформатизації суспільства й активного впровадження новітніх технологій в усі сфери життєдіяльності людини збут наркотиків “з рук у руки” вже майже не практикують [28, с. 61].

Подібну трансформацію у способах поширення наркотичних засобів, на наш погляд, можна розцінювати як найпомітніший зсув останнього десятиліття у класичній “концепції” наркодилерства. З огляду на темпи розвитку зазначених технологій вже зараз можна припустити, що такий спосіб поширення заборонених речовин дедалі лише набиратиме обертів, набуваючи, без перебільшення, характеру наркотичної пандемії. Використання правопорушниками Інтернет-мережі, чисельних комунікаторів, установлених на засобах мобільного зв'язку, системи електронних платежів, з одного боку, створює для кримінологів складнощі під час організації та проведення дослідження наркотичної злочинності, а з другого боку, робить викриття такого роду злочинів надзвичайно трудомісткими й затратними, і, як наслідок, створює у злочинців враження безкарності їх протиправної діяльності. Проте переміщення наркоторгівлі до кіберпростору у широкому сенсі слова є відбиттям загального тренду злочинності, яка семимильними кроками освоює в своїх інтересах можливості, що дає людству науково-технічний прогрес. При цьому цікаво відзначити, що ідея продажу заборонених предметів в Інтернет-просторі не є новою. Більше того, з метою убезпечення використання торгових майданчиків для подібної протиправної торгівлі згодом з'явилася спеціальна, ізольована від випадкового проникнення “небажаних” осіб, “темна мережа”, або так званий DarkNet. Як справедливо зазначає D.A. Marelino, багато людей шукають цей вид онлайн-шопінгів для придбання товарів, які в інший спосіб неможливо легко купити офлайн, оскільки вони є незаконними [19, с. 111].

Одним із найвідоміших ринків нелегальних наркотиків і не ліцензованих фармацевтичних препаратів цієї мережі свого часу став Silk Road (“Шовковий Шлях”), що з'явився в Інтернеті приблизно в 2011 році [38]. На момент закриття у 2013 році Silk Road вважався найдосконалішим і наймасштабнішим кримінальним ринком Інтернет-простору та використовувався кількома тисячами наркоділків для розповсюдження сотень кілограмів незаконних наркотиків [39]. Тому поширення наркотичних засобів за допомогою подібних ресурсів, на наш погляд, є результатом “оптимізації” криміналітетом надання відповідних послуг.

Якщо уявити таку собі “інструкцію”, як купити наркотичні засоби за допомогою наявних інструментів інформаційно-комунікаційних технологій, то процес виглядатиме приблизно так: “Найпростіший спосіб купити наркотичний засіб – через месенджер Telegram або сайти-одноденки у Інтернеті. Споживач пише роботу-магазину, вибирає наркотик, місто, дозу й отримує реквізити для оплати. Більшість угод у цьому “бізнесі”

¹ Під словосполученням “наркотичні засоби” у контексті цієї статті маються на увазі, власне, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори.

проводиться у біткоїнах чи інших криптовалютах, адже такі транзакції неможливо відстежити. Після того як покупець надсилає роботу підтвердження платежу, він отримує геомітку і фотографію місця, де лежить “закладка” [40].

З наведеної схеми можна зробити кілька висновків:

по-перше, до кримінальної відповідальності в кращому випадку вдається притягнути лише низову ланку поширювачів наркотиків, у той час як безпосередні організатори (наркодилери) залишаються, як правило, поза зоною досяжності закону;

по-друге, використання злочинцями комп’ютерно-технічних засобів та Інтернет-мережі як способу вчинення злочину вимагає від слідчого, детектива і працівника оперативного підрозділу не лише якісного володіння навичками поводження з комп’ютерною технікою та програмами, а й навичками пошуку, виявлення, фіксації та копіювання інформації, що міститься на комп’ютерах, смартфонах, різноманітних цифрових носіях інформації та телекомунікаційних засобах, на Інтернет-ресурсах тощо [41, с. 7];

по-третє, реалізація такого багатокомпонентного ланцюга – “від виробника до споживача” – під силу лише добре організованим злочинним угрупованням, що використовують специфічні знання у зазначеній сфері злочинного бізнесу та застосовують новітні розробки в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Подібний симбіоз знань і вмінь дозволяє злочинцям створювати мережеву структуру протизаконного бізнесу на відповідних ресурсах в Інтернеті із використанням найбільш оптимальних й високотехнологічних способів комунікації наркоторговців і споживачів наркотиків та отриманням грошей без ризику викликати зайвий інтерес правоохоронних органів.

Отже, розберемо докладніше, що являє собою збут наркотичних засобів у безконтактний спосіб, і зупинимося на особливостях цього протиправного бізнесу та його ключових фігурах, із тим щоб ще раз зрозуміти ті складності, з якими зіштовхуються правоохоронні органи під час викриття й розслідування випадків поширення наркотиків саме у такий спосіб.

Відправним пунктом аналізованого злочинного ланцюга є створення організатором (дилером) спеціального мережевого ресурсу в Інтернет-просторі.

Таким ресурсом може виступати створений веб-сайт або окрема Інтернет-сторінка на будь-якому Інтернет-форумі. Крім того, вітриною “магазину” може бути й сторінка у соціальній комп’ютерній мережі, й приватні сайти, реєстрація та потрапляння на які стають можливими тільки за рекомендацією одного з користувачів, що вже має відповідне реноме в очах володільця того чи іншого сайту, за допомогою якого поширюються наркотики.

Із цього, власне, починається Інтернет-крамниця наркотиків, який на початковому етапі у будь-якому разі організовується за допомогою осіб, обізнаних із технологією створення інтерфейсу такого “закладу”. Не є виключенням, коли до подібної роботи залучаються фахівці зі сфери ІТ-технологій, які безпосередньо беруть участь у створенні сайту, а в подальшому забезпечують розміщення на ньому тематичної інформації, дбають про інформаційну безпеку та технічно підтримують коректну роботу електронного ресурсу.

Разом із тим за зовнішнім “видимим” фасадом Інтернет-крамниці криється вельми розгалужена структура злочинної мережі наркобізнесу. Адже існування подібного “магазину” стає можливим лише за рахунок функціонування принаймні таких ланок цієї мережі, які умовно нами позначено, як:

1) “кур’єрська служба”, що охоплює постачальників виготовлених виробниками наркотичних засобів (вирощених або синтезованих), склади для тимчасового зберігання партій наркотиків, оптовиків, які фасують наркотики на більш дрібні партії, роздрібних кур’єрів, які доставляють замовлені дози кінцевому споживачу;

2) “служба фінансового забезпечення”, що відповідає за переказ, розподіл та легалізацію грошових потоків, а так само здійснює за контроль над “операторами”, які приймають від кур’єрів великі депозити для дилера за взяті на реалізацію цими кур’єрами наркотики;

3) “служба реклами”, – “працівники” якої поширюють інформацію про “магазин”, під виглядом клієнтів висловлюються з приводу якості “товару” на сайтах і в чатах;

4) “служба операціоністів”, представники якої (куратор, оператори, адміністратори та ін.) працюють із замовленнями, обговорюють питання, пов’язані з якістю наркотику, часом і місцями збуту, надійністю “магазину”, обробляють жалоби, координують дії кур’єрів, вирішують інші поточні питання;

5) “служба рекрутування”, завданням якої є забезпечення роботи Інтернет-крамниці новими співробітниками;

6) “служба безпеки”, яка фізично розправляється із кур’єрами, що намагаються обманути “магазин” і зникнути з “товаром”, а так само борються з “чайками”, тобто з наркоманами, котрі крадуть чужий “товар”. Звісно ж, ті чи інші особи можуть виконувати одразу кілька функцій (наприклад, наймати кур’єрів, вирішувати суперечки між “магазином” і клієнтом, займатися логістичними питаннями та ін.).

Якщо визначити роль дилера в аналізованому процесі поширення наркотиків, то його функції не зводяться лише до організації Інтернет-крамниці на певному мережевому ресурсі. Адже він керує іншими членами організованої злочинної групи, що вже існує на момент створення “магазину” або формується за мірою просування реклами заборонених засобів та розширення протиправного бізнесу, а так само веде перемовини з виробниками й постачальниками наркотиків, керує процесом придбання, фасування партій наркотиків, розробляє схеми отримання, переміщення, легалізації грошей, вирішує суперечки з приводу якості “товару”, приймає на зберігання депозити від кур’єрів за видачу їм певної кількості “товару” тощо. При цьому цілком можливо, що дилери перебувають поза межами України.

У випадках, коли наркобізнес організовується на вже існуючих протягом певного часу сайтах подібної спрямованості, то на них новачки розміщують рекламу наркотичних засобів, а саме: їх асортимент, вартість, систему розрахунків, строки і можливі варіанти передачі наркотиків та ін. Подібні мережеві ресурси з метою додаткової конспірації та уникнення викриття створюються, як правило, на серверах, що розташовані в інших країнах. При цьому може використовуватися завуальована термінологія, яка тим не менш добре відома споживачам наркотиків (“сіль для ванн”, “агрехімікати”, “добрива”, “легальні порошки чи суміші”, “конструктор Лего” тощо).

Окрім традиційної реклами на відповідних сайтах, Інтернет-форумах і в чатах, із метою розширення клієнтської бази поширювачі наркотичних засобів використовують й сучасні прийоми інформування про свій товар, як-от: розсилка рекламної інформації електронною поштою чи СМС-повідомленнями, роздача надрукованих флаєрів, розміщення інформації у соціальних мережах та ін. У населених пунктах справжнім лихом в останні 10 – 15 років виявилось розміщення надписів із пропозицією продажу наркотичних засобів на фасадах будинків, парканах, гаражах, зупинках громадського транспорту, підземних переходах та ін. Надписи відповідного змісту робляться навіть на пам’ятниках.

Із метою запобігання викриттю своєї діяльності з продажу наркотиків через Інтернет-крамниці поширювачі заборонених засобів для комунікації з покупцями використовують в якості адміністраторів сайту так звані Інтернет-боти (чат-боти). Іншими словами, це віртуальні автоматичні співрозмовники через мобільні Інтернет-месенджери, які представляють собою спеціально розроблену програму з набором певних алгоритмів, що розповсюджує рекламу наркотиків через повідомлення та має можливість підтримувати переписку, приймати замовлення та відповідати на запитання [42].

Ще однією помітною фігурою у забезпеченні діяльності Інтернет-крамниці є постачальник наркотичних засобів. Постачальники від володільців “магазинів” отримують великі замовлення на доставку наркотиків, вказують місце схованок великих партій наркотичних засобів, переправляючи координати цих схованок до “магазину”, виводять гроші з тіньового обігу та ін. Крім того, вони контактують із так званими дропами – підставними особами, які, беручи участь у злочинних схемах (різного роду шахрайських угодах), допомагають злочинцям “відмивати” нелегально отримані гроші та “замітати сліди”. Дропи (дропери), або “грошові мули”, з великим ризиком для себе переводять у готівку гроші, отримані з банкоматів, погоджуючись, щоб їх банківські картки стали “транзитними” для тіньового бізнесу. До речі, слово “дроп” походить від англійського дієслова “to drop”, що означає “кидати, падати, скидати” [43, с. 345-346]. Інколи таких осіб наймають, звертаючись по допомогу до “дроповодів”, які тримають у полі зору певну кількість дропів, надаючи послуги з їх використання [44].

Ключовою фігурою в організованому злочинному бізнесі, пов'язаному із поширенням наркотичних засобів у безконтактний спосіб, є оператор “магазину”, завдання якого полягають у: забезпеченні внесення великого депозиту кур'єрам и дилеру; наймі осіб для доставки оптової партії товару від постачальників до так званих складменів і передачі адреси цієї партії складменам; передачі адресу майстер-кладів (тобто партій розфасованих на дози наркотиків, які роздаються складменам (кур'єрам)); контролі продажу; комунікації із клієнтами у режимі особистих повідомлень щодо різних питань, включаючи й повідомлення про “закладку”; розгляді ситуацій у випадках не виявлення покупцем наркотичного засобу в зумовленому місці.

Цей протиправний бізнес був би не можливим без фігури кур'єра (збувальника, кладмена). У кур'єра так само є свої “функціональні обов'язки”, що полягають в отриманні дрібної партії наркотиків (інколи й у її розфасовці) від складменів, закладенні “доз” у схованках та передачі інформації про знаходження цих схованок “оператору”. “Закладки” наркотиків збувальники залишають у найрізноманітніших місцях: як на вулиці (біля гаражів, у шинах, під сходами, під каменем чи цеглиною, біля рекламного щита, під парканом у клумбах тощо), так і в приміщеннях, (електричному або пожежному щитку, поштової скриньці, батареї опалення в під'їзді, покинутих недобудовах тощо) [28, с. 63]. Буває й так, що кур'єр передає замовлений товар покупцю поштою або особисто.

Інколи у діяльності однієї особи або осіб поєднується одразу кілька функцій із налагодження злочинного бізнесу. Так, ОСОБА_6 та ОСОБА_7 у месенджері Telegram створили Інтернет-крамницю із продажу наркотичного засобу канабісу (марихуани). Після цього через Інтернет-мережу та за допомогою послуг ТОВ “Нова Пошта” налагодили незаконний канал надходження наркотичних засобів у місто Тернопіль та залучили до участі в організованій злочинній групі інших учасників, розподіливши між ними функції відповідно до попередньо узгодженого плану. Крім того, ці особи, керували діями учасників організованої злочинної групи, давали їм вказівки, проводили

з ними інструктажі з приводу вчинення злочинних дій, спонукаючи до таких дій шляхом бесід, надання порад, а також координували дії цих залучених осіб. Із метою реалізації злочинного умислу виготовляли “закладки” та залишали їх у непомітних для сторонніх осіб місцях, після чого фотографували таке місце та зазначали його координати. За місцем свого проживання зберігали наркотичні засоби. Попутно для реклами Інтернет-крамниці з продажу наркотичних засобів та пошуку покупців здійснювали відповідного змісту надписи на фасадах будівель міста Тернопіль.

У тому ж самому месенджері Telegram винні створили обліковий запис, який використовувався ними для спілкування з учасниками організованої злочинної групи, споживачами наркотичних засобів та їх постачальниками. Так само створили електронні гаманці системи прийому платежів “EasyPay” за номерами кількох рахунків. На ці рахунки здійснювалась оплата, тобто зараховувались грошові кошти за збут наркотиків. У подальшому з них грошові кошти, отримані злочинним шляхом, переводилися на інші гаманці системи прийому платежів “EasyPay”, банківські рахунки, відкриті на імена ОСОБИ_6 та ОСОБИ_7, імена інших учасників організованої групи, а також банківські рахунки фізичних осіб, які не були обізнані про злочинну діяльність. Разом із тим отримані кошти із цих рахунків переводилися в криптовалюту “Bitcoin” через сайт “vilkov.com”.

Організаторами злочинної групи визначено й територію, на якій члени цієї групи повинні були залишати “закладки”. Продовжуючи ілюстрацію масштабності протиправної діяльності ОСОБИ_6 та ОСОБИ_7, визначимо, що ними забезпечувалося й фінансування організованої групи, створювалася матеріально-технічна база та розподілялися між злочинцями кошти, отримані внаслідок незаконної діяльності, у вигляді винагороди за виконану роботу. Для здійснення зборів учасників групи, фасування та зберігання наркотичних засобів винні винаймали житло та номери у тернопільських готелях. Із метою конспірації незаконної діяльності організованої злочинної групи та унеможливлення викриття її учасників правоохоронними органами організатори категорично забороняли спілкуватись засобами мобільного зв'язку, а виключно за допомогою месенджера Telegram, використовуючи створені ними облікові записи, а під час отримання чи перенесення наркотичних засобів змушували використовувати різні мобільні телефони і сім-картки операторів стільникового зв'язку та вигадані імена, радили використовувати додаток “Нова Пошта”, щоб не пред'являти документи, що посвідчують особу, при отриманні посилок, та ін.

У такий самий спосіб – за допомогою месенджеру Telegram – організаторам звітували про кількість отриманих іншими членами злочинної групи наркотичних засобів на поштових відділеннях, кількість наркотичних засобів, які були розкладені у Тернополі, та суми грошових коштів, зарахованих на електронні гаманці. Їм надсилалися й текстові повідомлення та графічні файли з місцезнаходженням наркотичних засобів. Далі координати “закладок” організаторами повідомлялися споживачам. У разі виникнення проблем із відшуканням “закладки”, перевірили надходження оплати від покупця забороненої речовини, організатори надсилали повідомлення про інше місцезнаходження “закладки”.

До функцій ОСОБИ_6 та ОСОБИ_7 входив контроль кількості наявних наркотичних засобів в Інтернет-крамниці та популяризація месенджера Telegram як каналу збуту заборонених засобів із метою залучення нових споживачів [45]. Як бачимо на прикладі конкретної справи, організатори контролювали буквально весь процес функціонування Інтернет-крамниці. До того ж цей приклад добре демонструє розгалужену структуру злочинної мережі наркобізнесу.

Зрозуміло, що особливості структури організації злочинного бізнесу та ролі основних учасників цього бізнесу можуть зумовлюватися конкретною ситуацією – у будь-якому разі ця структура здатна модифікуватися, змінюватися, “оптимізуватися” тощо. Проте у загальних рисах структура наркобізнесу в Інтернет-мережі є саме такою. Це підтверджує думку фахівців про те, що злочинна діяльність у сфері незаконного наркобізнесу є складною, структурованою, відрізняється вчиненням наркотичних злочинів із кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками, що проявляє себе у діяльності груп осіб за попередньою змовою, організованих груп і злочинних організацій стосовно наркозасобів у великих й особливо великих розмірах із міжнародними і транснаціональними зв’язками [46, с. 60].

Характеризуючи сучасний стан безконтактного способу поширення наркотичних засобів у загальних рисах, потрібно зазначити, що у короткостроковій перспективі цей вид протиправного бізнесу лише поширюватиметься, оскільки, з одного боку, ведення протиправного бізнесу у безконтактний спосіб не завжди дозволяє правоохоронцям викрити й розірвати весь злочинний ланцюг (як правило, викривається нижча ланка цього злочинного бізнесу), що лише на руку торговцям наркотиків, а з другого боку, “віртуалізація” наркоторговлі є загальною тенденцією переміщення злочинної діяльності багатьох правопорушників до Інтернет-простору. До того ж це явище віртуально присутнє у будь-якому населеному пункті, де є мережеве покриття. Для процесу збуту наркотиків, за виключенням фінальної його стадії – “закладки”, фактично не має значення місце фізичного перебування “контрагентів”. Торгівля наркотиками у безконтактний спосіб використовує ті ж самі або схожі прийоми (маркетинг, способи комунікації, оплати та ін.), що й торгівля незабороненими речами в Інтернеті. Можна сказати, що вона розвивається за одними й тими самими економічними законами ринку. Завданнями злочинців є постійне нарощування темпів продажів (конкурентоспроможний аспект) та постійне зниження ризику викриття (безпековий аспект).

Говорячи про більш віддалені перспективи поширення наркотиків у безконтактний спосіб, не можна не відзначити посилення конкуренції наркомагазинів із так званими “нарконалівайками”², які є суто національним явищем, що, у свою чергу, потребує окремого розгляду. Виявляється доцільним вказати й на перспективи у протидії зазначеному негативному явищу.

Ці перспективи треба пов’язувати насамперед з ефективністю відповідної діяльності правоохоронних органів, яка, безумовно, залежить від фахової підготовки правоохоронців. Досить точно зміст тих завдань, що постають у цьому зв’язку перед співробітниками кіберполіції, передають О.М. Брисковська та М.А. Грига. Вони пишуть: “З метою виявлення ознак наркозлочинів у мережі Інтернет до працівників кіберполіції висуваються спеціальні вимоги (здібності, уміння) як у сфері інформаційних технологій, так і в галузі медицини, а саме: вміти досконало проводити комп’ютерну розвідку, моніторинг і системний аналіз у мережі Інтернет; розумітися на контент-аналізі; вміти використовувати анонімайзери та VPN-з’єднання; вміти досконало користуватися звичайними браузером і торбраузером; мати заздалегідь вигадані та законспіровані акаунти в соціальних мережах (Facebook, YouTube, Instagram, LinkedIn, Google, Twitter, MySpace, NowPublic, iWiW, а також заборонені в нашій державі “ВКонтакте” та

² “Нарконалівайки” – медичні центри, які під виглядом терапії торгують рецептами на отримання наркотиків в аптеках, які знаходяться поблизу, без проведення відповідних аналізів і дослідів. Докладніше див. [47].

“Однокласники”) і месенджерах (Skype, Miranda, Telegram, Signal, ICQ, Wickr, iMessage, Ping, WhatsApp Messenger, Viber, ChatSecure, QIP, Cryptocat та ін.); володіти спеціальними знаннями про сучасні технології; мати потужний розвідувальний потенціал; вміти користуватися сучасними платіжними засобами, додатками та платформами (зокрема криптовалютами); мати зв'язки у хакер-середовищах і наркоспівтовариствах; вміти розпізнавати ознаки наркозлочинів та нові способи й сучасні засоби вчинення наркозлочинів; розумітися на хімічних назвах наркотиків, які належать до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; знати сленг наркоманів і наркозлочинців; розпізнавати та виявляти інші злочини в мережі Інтернет” [28, с. 64].

Висновки.

Протидія явищу безконтактного збуту наркотичних засобів в Україні потребує системного підходу, який полягає в охопленні одразу двох проекцій подібної протидії. Одна із цих проекцій – запровадження й реалізація грамотної антинаркотичної програми у країні, друга – розширення уявлень про можливості інформаційно-комунікаційних технологій з одночасним розумінням способів, як обмежити використання цих технологій у протиправних цілях.

Разом із тим Інтернет-крамниці наркотиків є загальносвітовим трендом сучасної наркоторговлі, що свідчать про величезні зміни у класичній “концепції” відповідного бізнесу. Ланками подібного “магазину”, що забезпечують його функціонування в Інтернет-мережі, є такі умовно позначені “служби”: 1) кур’єрська; 2) фінансового забезпечення, 3) реклами; 4) операціоністів; 5) рекрутування; 6) безпеки.

У перспективі обсяги цього бізнесу збільшуватимуться, оскільки правоохоронний сектор поки що лише рефлексує на виклики, а не працює на упередження їх виникнення. Отже, на теперішній час діяльність подібних “магазинів” залишається практично невразливою від будь-якого втручання “ззовні”, оскільки представляє собою розгалужену злочинну мережу, не обмежену територіальними координатами та підсилену сучасними інструментами комунікації, знання особливостей яких, у свою чергу, потребує неабияких спеціальних компетентностей.

Таким чином, явище використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для безконтактного збуту наркотичних засобів потребує подальшого як теоретичного, так і практичного опрацювання.

Використана література

1. Лапта С.П. Використання Інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин: міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М.В. Салтевського *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*, тези доп., м. Харків, 8 лист. 2017 р. – (МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ). Харків: ХНУВС, 2017. С. 114-116.

2. Тимошук О. Узаконений наркотик, або Українські реалії метадонової програми. *Юридичний вісник України*. 2011. № 49 (858). 10-16 груд.

3. Національна служба здоров'я виплатила закладам, що надають допомогу пацієнтам з ВІЛ, понад 291 млн. грн. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nacionalna-sluzhba-zdorovya-viplatila-zakladam-shcho-nadayut-dopomogu-paciyentam-z-vil-ponad-291-mln-grn>

4. Virtual Currencies: Additional Information Could Improve Federal Agency Efforts to Counter Human and Drug Trafficking. Report to Congressional Requesters / Gretta L. Goodwin, John H. Pendleton. Washington: United States Government Accountability Office, 2021. 79 p.

5. Благута Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛДУВС, 2020. 256 с.

6. Бодунова О.М. Запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 246-249. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/61.pdf
7. Брижко В.М. Безпека інформаційної приватності: види та схеми шахрайства у сфері електронно-інформаційної взаємодії. *Інформація і право*. № 3(42)/2022. С. 65-79. DOI:org/10.37750/2616-6798.2022.3(42).270237. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3941-1013> (2023-02-17).
8. Бугера О.І. Перспективи використання мережі Інтернет для запобігання злочинності: досвід США. *Публічне право*. 2017. № 4. С. 172-178.
9. Гавловський В.Д. Аналіз стану кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право*. № 1(28)/2019. С. 108-117.
10. Ковальчук А.Ю., Гавловський В.Д. Інформаційно-психологічні впливи як засіб маніпуляції свідомістю, що застосовується організованими злочинними угрупованнями. *Інформація і право*. № 2(41)/2022. С. 94-98.
11. Карчевський М.В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2(98). С. 202-227.
12. Kaur, S., Randhawa, S. DarkWeb: A Web of Crimes. *Wireless Personal Communications*. 2020. Vol. 112 (4). P. 2131-2158.
13. Кравцова М.О., Литвинов О.М. Запобігання кіберзлочинності в Україні: монографія / за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Панов, 2016. 212 с.
14. Liang Zhao. On the development trend of information network crime and the improvement of criminal policy. *Chinese applied law*. 2022. No. 1. P. 122-134.
15. Куковинець Д.О. Кримінальна відповідальність за розповсюдження зображень сексуального характеру без згоди особи: до постановки питання: зб. наук. пр. *Питання боротьби зі злочинністю / редкол. В.С. Батиргареєва та ін.* Харків: Право, 2022. Вип. 44. С. 128-139.
16. Латиш К.В. Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. 2022. T. XVIII. С. 31-37.
17. Леонов Б.Д. Тероризм: інформаційно-правовий вимір. *Інформація і право*. № 2(37)/2021. С. 72-79.
18. Лефтеров Л.В. Запобігання підрозділами Національної поліції шахрайству, що вчиняється з використанням засобів електронних комунікацій: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2019. 20 с.
19. Marelino D.A. Understanding the Types of Cyber Crime and Its Prevention. *Mathematical Statistician and Engineering Applications*. 2022. Vol 71. No. 1. P. 108-112.
20. Озерчук І.М. Проблеми забезпечення захисту кіберпростору від діяльності терористичних організацій. *Інформація і право*. № 4(39)/2021. С. 148-154.
21. Петров Г.С. Організаційні і правові основи вирішення проблем протидії кіберпосяганням у Європейському Союзі. *Інформація і право*. № 1(32)/2020. С. 99-105.
22. Pontell H., Ghazi-Tehran A. Researching Political Corruption and White-Collar Crime on the Internet. In book: *Qualitative Research in Criminology: Cutting-Edge. Methods*. New York City: Springer Cham, 2022. P. 69-83.
23. Радутний О.Е., Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. № 1(24)/2018. С. 149-158.
24. Тарасюк А.В. Співвідношення інформаційної та кібернетичної безпеки. *Інформація і право*. № 4(31)/2019. С. 73-82.
25. Foley S., Karlsen J.R., Putnins T.J. Sex, Drugs, and Bitcoin: How Much Illegal Activity Is Financed through Cryptocurrencies? *Review of Financial Studies*. 2019. Vol. 32 (5). P. 1798-1853.
26. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 146-151.

27. Waseem S., Koul R. CyberCrime: Legal Issues and Legal Remedies. Inbook: Cyber Crime, Regulations and Security – Contemporary Issues and Challenges. Greater Noida: Sharda University, India, 2022. P. 215-233.
28. Брисковська О.М., Грига М.А. Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 61-68.
29. Гладкова Є. Феноменологічний аналіз накрозлочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 223-227.
30. Giommoni L., Gundur R. V., Cheekes E. International Drug Trafficking: Past, Present, and Prospective Trends. *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. 2020. 27 August. 43 p. URL: <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-470>
31. Griffiths P., Mounteney J. Disruptive Potential of the Internet to Transform Illicit Drug Market and Impact on Future Patterns of Drug Consumption. *Clinical Pharmacology and Therapeutics*. 2017. Is. 101 (2). P. 176-178.
32. Rees J., Montasari R. The Use of Counter Narratives to Combat Violent Extremism Online. Inbook: *Advanced Sciences and Technologies for Security Applications*. New York City: Springer Nature, 2023. P. 109-118.
33. Salinas M. The Unusual Suspects: An Educated, Legitimately Employed Drug Dealing Network. *International Criminal Justice Review*. 2018. Vol.28. Is. 3. P. 226-242.
34. Sharma, S., Sharma, P., Singh, G. Dark Web and trading of illegal drugs. *Journal of Forensic Sciences and Criminal Investigation*. 2018. Vol. 9 (4): 555766. URL: https://juniperpublishers.com/jfsci/JFSCI_MS.ID.555766.php
35. Гуманізація державної політики щодо людей, які вживають наркотики: дослідження кримінологічних та морально-етичних аспектів боротьби з незаконним обігом наркотиків в Україні та її наслідків: монографія / В.А. Тимошенко, В.А. Яценко, С.В. Дрьомов, В.Ф. Буяльський. – (Євраз. ін-т наркополітики). Київ: Логос, 2017. 326 с.
36. Chawki M. The Dark Web and the future of illicit drug markets. *Journal of Transportation Security*. Vol. 15. Is. 3-4. P. 173-191.
37. Баловсяк Н. Наркотики у браузерях та месенджерах. Як організований продаж заборонених речовин в Інтернеті. URL: <https://thepage.ua/ua/it/yak-organizovanij-prodazh-narkotichnih-rechovin-v-interneti>
38. Jones B. L. The 21st Century Dark Net Market: Lessons from the Fall of Silk Road. January 2016. *International Journal of Cyber Criminology*. Vol. 10(1). P. 40-61.
39. Manhattan U.S. Attorney Announces The Indictment Of Ross Ulbricht, The Creator And Owner Of The “SilkRoad” Website / Department of Justice U.S. Attorney’s Office, Southern District of New York. February 4, 2014. URL: <https://www.justice.gov/usao-sdny/pr/manhattan-us-attorney-announces-indictment-ross-ulbricht-creator-and-owner-silk-road>.
40. Пичугин В. “Скорость, соли, фен”: как продают наркотики через Интернет. URL: https://nakipelo.ua/kak_prodayut_narkotiki_cherez_internet
41. Особливості розслідування злочинів, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи психотропних речовин із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій: методичні рекомендації / О.О. Юхно, Т.П. Матюшкова, В.А. Коршенко та ін.; за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: ХНУВС, 2018. 56 с.
42. Використання Інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vikoristannya-internetu-yak-instrumenta-nezakonnogo-prodazhu-narkotichnih-zasobiv-i-silnodiyuchih-rechovin>
43. Карабан В.І. Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників. Вінниця: Нова книга, 2004. 1088 с.
44. Дропы. Сколько живут и почему это опаснее закладок? URL: <https://dtf.ru/u/487047-flanders-mediacube/1059069-dropi-skolko-zhivut-i-pochemu-eto-opasnee-zakladok>

45. Вирок Тернопільського міськрайонного суду у справі від 5 серпня 2022 р. № 607/10150/22.

46. Зимовець В.В., Смирнова І.В., Чувирін Д.Е. Запобігання віртуальному наркобізнесу в Internet: перспективи для України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 59-69.

47. Под “крышей” Гогилашвили: журналисты разоблачили сеть “медцентров”, которые легально продают тяжелые наркотики. URL: <https://alternativa-mc.com.ua/ru/single/78>

~~~~~ * * * ~~~~~